

Література

1. Корієв В.Л. Дослідження впливу ціни на прибутковість підприємства// Актуальні Проблеми Економіки. – 2005, № 2(44). – С. 92-98.
2. Корієв В.Л. Обґрунтування прибутку підприємства з урахуванням рівня ціни на продукцію// Актуальні Проблеми Економіки. – 2005, № 3(45). – С. 97-103.
3. Колесников О.В. Ціноутворення: Навч. пос. – К.: Центр навчальної літератури, 2006. – 144 с.
4. Мороз Л.А., Чухрай Н.І. Маркетинг: Навч. пос.: Зб. вправ. – Львів: ДУ "Львівська політехніка", 1999. – 244 с.
5. Шкварчук Л.О. Ціни і ціноутворення: Навч. посібник. 3-тє вид., виправл. – К.: Кондор, 2005. – 214 с.

УДК 336.76:338.2

Доц. О.Ю. Носов, канд. екон. наук – Львівська КА

РОЗВИТОК МЕХАНІЗМУ РЕЗЕРВУВАННЯ У БАНКІВСЬКІЙ СИСТЕМІ

Розглядається зміст механізму резервування та його розвиток у сучасних банківських системах, а також особливості застосування його різних форм.

Doc. O.Yu. Nosov – Commercial Academy of Lviv

Development of mechanism of reserving in the banking system

The article analyzes mechanism of reservation and it's development in modern bank systems, and peculiarity using different form mechanism reservation.

Визначальною ознакою сучасних банківських систем є наявність механізмів контролю та регулювання пропозиції грошей, що дає змогу їм реалізувати певну грошово-кредитну політику. До основних механізмів впливу відносяться контроль грошової бази або її складових, до яких належать обов'язкові резерви. Тривалий період центральні банки намагались поєднувати контроль грошової бази та обов'язкових резервів.

У сучасних ринкових економіках контроль грошової бази розглядається як гіпотетична можливість або здійснюється переважно у м'якій формі. В умовах розвинених ринкових механізмів і стабільності економічних процесів жорсткі форми контролю та регулювання монетарної бази пов'язані зі структурною перебудовою грошових та фондових ринків. Спроба жорсткого контролю над вибраним грошовим агрегатом у довгостроковому плані пов'язана з небажаною дестабілізацією процентних ставок.

Переважно для контролю вибирається готівка та короткострокові зобов'язання держави, які знаходяться у сфері регулювальних можливостей центрального банку і визначають пропозицію грошей через процеси мультиплікації.

Для визначення складових грошової бази в монетарній теорії ще вживається поняття "гроші підвищеної ефективності" або "підвищеної потужності" (bring-powere of money), щоб підкреслити їх значення в монетарних процесах. У більш вузькому значенні під грошовою базою розуміють готівкові гроші в обігу плюс обов'язкові резерви комерційних банків, кошти у касах комерційних банків та на їхніх кореспондентських рахунках [1].

Склад грошової бази є динамічною величиною, яку обумовлюють резерви грошей у банківській системі, на які покладена функція аналогічна з золотим резервом у дійсних грошових системах. Грошова база ще залежить від фінансових зобов'язань уряду до центральних банків у вигляді цінних паперів та станом платіжного балансу.

Резерви обмежують можливості комерційних банків надавати позики з депозитів банківської системи. Поява механізму резервування пов'язана з створенням банківської справи. На початковому етапі існування банків ювеліри, які переважно виконували їхні функції, виявили, що монети, які вони брали на зберігання, потрібно завжди мати при собі повсякчас. Для поточних вимог з повернення вкладених монет достатньо зберігати тільки певну їх частину, або резерви. Автори вважають, що саме зародження ідеї часткових банківських резервів створило можливості надання банківських позик і створення банківської справи [4].

Поступово у суспільній свідомості набула поширення ідея доцільності для всіх суб'єктів економіки використовувати банківські залучення коштів для кредитування за умови їх часткового резервування. У тривалій еволюції грошових систем та банківської справи синхронно розвивались механізми резервування залучених коштів.

Процедури резервування перебувають у сфері повного контролю центрального банку, що дає змогу використовувати її як активний важіль монетарної політики. Економічний зміст процедури резервування полягає в обмеженні розміру грошової маси, яка бере участь у мультиплікації грошей. Резерви, поряд з готівкою, становлять грошову базу, що створює механізм регулювального впливу на пропозицію грошей. Залежно від частки грошової бази, яка резервується, та механізму їх утворення центральний банк має змогу:

- визначати обов'язкові для всіх комерційних банків нормативи, які зобов'язують певну частину їхніх депозитів тримати на спеціалізованому резервному рахунку у центральному банку;
- оперативно впливати на обсяги резервів у банківській системі, не змінюючи нормативної бази через надання позик банком або здійснюючи операції на відкритому ринку.

У процесі регулювання можливостей банківської системи з мультиплікативного розширення пропозиції грошей використовують різні механізми формування резервів: обов'язкові або депозитні; загальні; надлишкові або вільні; фактичні.

Обов'язкові (депозитні) резерви визначають ту частину грошових коштів, які банки зобов'язані зберігати і не використовувати для поточних потреб. У банківській системі США від депозитних закладів вимагають зберігати певний процент від своїх зобов'язань (переважно поточних та заощаджувальних рахунків, за якими видають депозитні сертифікати) у вигляді невикористаних грошових коштів [6]. Розмір обов'язкового резервування визначається згідно з *нормами* обов'язкового резервування, які встановлюються центральним банком і використовуються для регулювання процесу мультиплікації грошей. Норма резервування є переважно диференційованою за різними видами депозитів. Встановлення норм обов'язкового резервування є методом

впливу центрального банку на грошову базу або гроші високої ефективності. В окремих випадках обов'язкові резерви ще визначають як **мінімальні резерви**, підкреслюючи тим самим необхідність їх використання для забезпечення стабільності банківської діяльності.

У сучасних ринкових країнах використовується ще різновид норм обов'язкового резервування **коефіцієнт готівкових коштів** (cash ratio), який визначає відношення готівки банку до його зобов'язань за депозитами клієнтів. Банки мають право тримати і більші кошти понад обов'язковий обсяг готівки. Використання **коефіцієнта ліквідності** (liquidity ratio) дає змогу здійснювати контроль над кредитною діяльністю банків через дотримання мінімального співвідношення їх ліквідних активів (готівкові гроші та кредити, видані на короткий термін або до запитання) до загального обсягу депозитних зобов'язань.

Використання резервних вимог має широкий діапазон стимулюючого впливу на всю банківську систему. Центральний банк також має можливість впливати на окремі операції з грошми та сегменти грошового ринку. Механізм встановлення норм резервних вимог охоплює ряд основних параметрів [5]:

1. Процедура визначення норм обов'язкового резервування, яка у значно більшості країн регулюється законодавчими актами. В інших країнах це є прерогативою центральних банків.
2. База, що використовується для обчислення обов'язкових резервів, спрямована на стимулювання зростання пасивів і передусім депозитів небанківського сектора.
3. Банківські активи, які використовують для задоволення резервних вимог, переважно складаються з коштів комерційних банків на рахунках у центральному банку (кореспондентському, або окремих процентних чи безпроцентних), готівки у касах банків, у деяких випадках державних цінних паперів у портфелях банків.
4. Визначення норм резервування та критерії її диференціації пов'язані з особливостями національних грошових систем і є різними. Основний критерій диференціації – це вид депозитів (трансакційні чи строкові); джерело (банківські, небанківські), власник депозиту (резидент, нерезидент) тощо.
5. Розрахунковий період дотримання резервних вимог, як правило, займає від двох тижнів до одного місяця. Центральні банки переважно вимагають дотримуватись резервних вимог не щоденно, а у середньому за встановлений період.

Використання зміни норм резервних вимог дає змогу центральним банкам проводити антиінфляційну політику забезпечення стабільності грошової одиниці. На пропозицію грошей зміна резервних вимог впливає у середньо- та довгостроковому періодах і тому центральні банки відносно рідко змінюють параметри обов'язкового резервування. Крім цього, у діяльності країн зміна норми обов'язкових резервів виходить за сферу тільки контролю центральних банків і вимагає доволі складної та тривалої процедури законодавчого забезпечення. Зміна норм обов'язкового резервування у сучасних ринкових країнах поступово змінює акценти застосування.

Американські економісти зазначають, що потенційна зміна рівня обов'язкових резервів є найбільш потужним інструментом регулювання і контролю грошово-кредитних відносин. Проте цей механізм використовується значно рідше і більш обережно, ніж інші інструменти грошово-кредитного регулювання, а в умовах економічної експансії може призвести до того, що банківська система може не витримати зростаючий попит на ліквідність. Тому у сучасних умовах використання зміни резервних вимог, як інструменти грошово-кредитного регулювання, взагалі втратили свою актуальність [3]. Тенденція до відмови в активному використанні зміни резервних вимог, як інструменту грошово-кредитного регулювання, стала визначальною у сучасних ринкових економіках.

Надлишкові або вільні резерви є коштами, що перевищують розмір обов'язкових резервів і які є у пасах комерційних банків. Надлишкові резерви використовуються для виконання поточних зобов'язань перед клієнтами, які можуть вимагати кошти з своїх рахунків. Надлишкові резерви є тим обсягом грошових коштів комерційних банків, які можуть бути вільно використані для активних операцій. У сучасних ринкових економіках надлишкові резерви не відіграють важливої ролі, як власне резерви. Значно більше їх величина характеризує можливості кредитно-грошової експансії.

Надлишкові або вільні резерви, які комерційні банки можуть використовувати для надання позичок та інших активних операцій, що приводять до розширення пропозиції грошей на грошовому ринку.

Фактичні резерви становлять суму обов'язкових та надлишкових резервів, які у певний період часу є в розпорядженні комерційних банків.

Українські економісти, поряд з фактичними, ще вживають поняття **"загальний банківський резерв"**, який є всією сумою грошових коштів, які у даний момент є в розпорядженні банків, і не використовується для активних операцій. Частина загального резерву, яка утворюється згідно з нормами обов'язкового резервування, є **обов'язковим резервом**. Різниця між загальним та обов'язковим резервом становить вільний резерв банку [2]:

$$P_v = K + 3K \pm MKB - BCF - A_o - O_p,$$

де: P_v – вільний резерв; K – капітал банку; $3K$ – залучені банком кошти на депозити; MKB – сальдо заборгованості банку за міжбанківським кредитом, охоплюючи і кредити НБУ; BCF – відрахування до централізованого страхового фонду; A_o – вкладення банку в активні операції, не повернуті на сьогодні; O_p – обов'язковий резерв.

Наявність та обсяги вільних резервів визначають стан поточної ліквідності банківської системи та його кредитного потенціалу. Центральний банк може контролювати резерви як складову грошової бази. Інша складова грошової бази – резерви – впливає на обсяги пропозиції грошей через процес її мультиплікативного розширення банківських депозитів.

Таким чином, механізм резервування має широке застосування для регулювання банківської системи та всієї монетарної сфери. Процес резервування перебуває у сфері повного контролю центрального банку, що дає під-

стави для його використання як активного важеля монетарної політики. У процесі розвитку механізмів резервування відбулося їх розмежування для реалізації довгострокових та тактичних цілей. Встановлення норм обов'язкових резервів є найбільш потужним інструментом, який впливає на всі засади банківської системи. У сучасних ринкових економіках зміна норми обов'язкових резервів вважається занадто потужною, яка перевищує потребу в тонких методах регулювання. У сучасних ринкових економіках сформувалася виразна тенденція до обмеження активного використання резервних вимог.

Проте дедалі більшого поширення отримує механізм резервування коштів, пов'язаний з впливом на надлишкові резерви, які використовуються для активних банківських операцій та для збільшення можливостей кредитно-грошової експансії. Для впливу на розмір надлишкових або вільних резервів використовується широкий спектр регульовального впливу, серед якого: операції на відкритому ринку, операції рефінансування, в тому числі операції РЕПО, ломбардне кредитування та кредитні аукціони. Механізми резервування в банківській системі постійно розвиваються у напрямках, які забезпечують більш швидкий і точний вплив у короткостроковому періоді на надлишкові обсяги банківських резервів і, відповідно, на можливості кредитно-грошової експансії.

Література

1. Антонов Н.Г., Агеев М.А. Денежное обращение, кредит и банки. – М.: АО Финстатпромп, 1995. – С. 240.
2. Гроші та кредит/ За ред. М.І. Савлука. – К.: КНЕУ, 2002. – С. 93.
3. Долан Э. Дж., Кэмпбелл К.Д., Кэмпбелл Р. Дж. Деньги, банковское дело и денежно-кредитная политика. – М.-Л., 1991. – С. 192.
4. Миллер Р.Л., Ван-Хауз Д.Д. Современные деньги и банковское дело. – М.: Инфра-М, 2000. – С. 118.
5. Національний банк і грошово-кредитна політика/ За ред. М. Мороза. – К.: Наука, 1999. – С. 42.
6. Словарь современной экономической теории МакМиллана/ Под ред. Д.У. Пирса. – М.: Инфра-М, 1997. – С. 482.

УДК 631.1.027

*Р.Р. Оленич – НУ "Львівська політехніка";
І.Р. Оленич – Львівська національна академія
ветеринарної медицини ім. С.З. Гжицького*

МАРКЕТИНГОВІ СТРАТЕГІЇ ТА АДАПТАЦІЙНА ПОЛІТИКА ПІДПРИЄМСТВ ХІМІЧНОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ

Охарактеризовано умови макроекономічного середовища. Наведено основні адаптаційні заходи підприємств хімічної промисловості на ринку.

*R.R. Olenych – NU "L'viv's'ka Politekhnikha"; I.R. Olenych – Lviv National
Academy of Veterinary Medicine named after S.Z. Gzhytskyj*

Marketing strategy and adaptation politics of chemical industry enterprise

The conditions of macroeconomic environment were characterised. General adaptive measures of chemical industry enterprises at market were given.